

Competentieprofiel EVB+

-

Competentieprofiel voor beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan mensen met een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag

juni 2014

Inhoud

Voorwoord	2
1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding, functie en totstandkoming van het competentieprofiel EVB+	3
1.2 Kenmerken van het competentieprofiel EVB+	4
2 Beschrijving van de doelgroep	6
2.1 Typering van EVB+-cliënten	6
2.2 Het ondersteunen van EVB+-cliënten	8
3 Kernopgaven	13
4 Competenties	15
Bijlagen	
1 Samenstelling van de Werkgroep EVB+	26
2 Geraadpleegde bronnen	27
3 Taken en kernopgaven uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D	28
4 Competenties uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D	30
5 Niveaus van beroepsuitoefening uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D	33

Voorwoord

Voor u ligt het concept competentieprofiel voor beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan mensen met een ernstig verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag – kortweg: het competentieprofiel EVB+. Het is opgesteld door de Werkgroep EVB+ van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN). KBA Nijmegen zorgde voor de procesbegeleiding en inhoudelijke ondersteuning.

Leeswijzer

In dit competentieprofiel wordt systematisch beschreven welke *specifieke competenties* nodig zijn voor het ondersteunen van EVB+-cliënten. Met ‘specifieke competenties’ geven we aan dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het werken met EVB+-cliënten. Het competentieprofiel EVB+ is te lezen als een aanvulling op twee beroepscompetentieprofielen (BCP’s): het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP niveau ABC) en het Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (BCP niveau D).

In *hoofdstuk 1* wordt de werkwijze beschreven die is gehanteerd bij het opstellen van dit competentieprofiel. Dit hoofdstuk is vooral bestemd voor lezers die zijn geïnteresseerd in achtergrondinformatie over het competentieprofiel: de functie ervan, de totstandkoming en een verantwoording van de werkwijze.

In *hoofdstuk 2* wordt de doelgroep EVB+-cliënten getypeerd en wordt aangegeven wat kenmerkend is voor het ondersteunen van deze doelgroep. Dit wordt vervolgens nader uitgewerkt in *hoofdstuk 3* en *hoofdstuk 4*, waarin respectievelijk de kernopgaven en de competenties worden beschreven die specifiek zijn voor het ondersteunen van deze doelgroep. In de tekst wordt regelmatig verwezen naar de beroepscompetentieprofielen. De taken, kernopgaven en competenties uit deze profielen zijn opgenomen in de *bijlagen 3 en 4*.

Terminologie

Er is in dit profiel gekozen voor de afkorting *EVB+* om de cliëntdoelgroep aan te duiden. De cliëntdoelgroep stond en staat ook bekend als ‘SGEVG’ (waarbij ‘SG’ staat voor ‘sterk gedragsgestoord’) maar de werkgroep vindt deze afkorting niet meer passend bij deze tijd.

De term ‘*moeilijk verstaanbaar gedrag*’ wordt gebruikt om te benadrukken dat de oorzaak en betekenis van het gedrag vaak moeilijk zijn te achterhalen. In dit competentieprofiel wordt ook de term ‘gedragsproblemen’ of ‘probleemgedrag’ gebruikt.

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functieniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Instellingen voor gehandicaptenzorg gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider, et cetera.

Voor *ondersteuningsplan* kan ook begeleidingsplan worden gelezen.

1 Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk wordt beschreven waarom en hoe het competentieprofiel tot stand is gekomen (paragraaf 1.1) en wordt aangegeven hoe dit competentieprofiel zich verhoudt tot de beroepscompetentieprofielen (paragraaf 1.2). De informatie over de relatie tussen het competentieprofiel EVB+ en beide beroepscompetentieprofielen is van belang om de vervolghoofdstukken in perspectief te kunnen plaatsen.

1.1 Aanleiding, functie en totstandkoming van het competentieprofiel EVB+

Een competentieprofiel EVB+

Het bieden van zorg en ondersteuning aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van beroepskrachten om aanvullende deskundigheid. In 2006 is daarom gestart met het ontwikkelen van competentieprofielen voor beroepskrachten in de gehandicaptenzorg die met een bijzondere doelgroep werken. Er zijn inmiddels profielen ontwikkeld voor de doelgroepen: cliënten met niet aangeboren hersenletsel (NAH), cliënten met ernstige meervoudige beperkingen (EMB), cliënten met een lichte verstandelijke beperking en gedragsproblemen ((SG)LVG), cliënten met een autisme spectrum stoornis (ASS), cliënten met een zintuiglijke beperking (ZG), kinderen met een ontwikkelingsachterstand (0-6 jaar) en ouder wordende cliënten. Deze verdiepende profielen zijn een aanvulling op de beroepscompetentieprofielen ABC (mbo) en D (hbo); alleen de 'extra' competenties staan dan ook in deze verdiepende profielen beschreven.

De VGN heeft meerdere signalen ontvangen dat er in het veld ook behoefte is aan een verdiepend profiel voor de doelgroep EVB+-cliënten. In het voorjaar 2013 is daarom gestart met het ontwikkelen van een competentieprofiel voor deze doelgroep. Met ondersteuning van KBA Nijmegen is een werkgroep bestaande uit inhouds- en opleidingsdeskundigen uit het veld aan de slag gegaan met de ontwikkeling van het profiel. Op 27 mei 2014 heeft een valideringsbijeenkomst plaatsgevonden waarin vertegenwoordigers van alle instellingen in de branche de gelegenheid kregen zich over de competentieprofielen uit te spreken. De opmerkingen zijn verwerkt in dit profiel.

Functie van het competentieprofiel

De verdiepende competentieprofielen kunnen voor organisaties in de gehandicaptenzorg een hulpmiddel zijn om opleidingen te ontwikkelen of de vraag van de organisatie te verhelderen naar organisaties die opleidingen aanbieden. Ook kunnen de profielen een hulpmiddel zijn om bestaande opleidingen te toetsen.

De competentieprofielen kunnen ook een functie vervullen in het HR-beleid van organisaties. Bijvoorbeeld als informatiebron om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren, als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers of de ontwikkeling(sgesprekken) van medewerkers.

1.2 Kenmerken van het competentieprofiel EVB+

Beroepscompetentieprofielen als referentiekader

De taken, kernopgaven en competenties die zijn beschreven in de beroepscompetentieprofielen (BCP's), zijn voor een groot deel ook van toepassing voor beroepskrachten die EVB+-cliënten begeleiden. Voor een deel is er bij hen sprake van een 'extra' in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het competentieprofiel EVB+ is er op gericht om juist dit 'extra' te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het competentieprofiel EVB+:

- . *niet* de taken, kernopgaven en competenties uit beide BCP's worden herhaald. Het competentieprofiel EVB+ is immers een standaard voor het ontwikkelen van specialistische opleidingen, niet gericht op de basis maar op het 'extra'.
- . *wel* wordt voortgebouwd op de BCP's. Door deze als vertrekpunt te nemen en er naar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

Zowel wat betreft de structuur en opbouw (a.) als wat betreft de inhoud (b.) bouwt het competentieprofiel EVB+ voort op de beroepscompetentieprofielen.

- a. Het te ontwikkelen competentieprofiel volgt de structuur van de BCP's en bestaat in grote lijnen uit dezelfde kernelementen. Het competentieprofiel EVB+ bestaat uit:
  - . een **beschrijving van de doelgroep EVB+-cliënten**;
  - . de (specifieke) **kernopgaven** waarmee de beroepskracht die EVB+-cliënten begeleidt mee wordt geconfronteerd;
  - . de (specifieke) **competenties** waarover de gespecialiseerde beroepskracht dient te beschikken.

In het competentieprofiel EVB+ zijn geen **taken** geformuleerd; in dit opzicht wordt verwezen naar de beroepscompetentieprofielen. Hiervoor is gekozen omdat in de optiek van de werkgroep EVB+ de taken voor het ondersteunen van EVB+-cliënten niet wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in de basisprofielen.

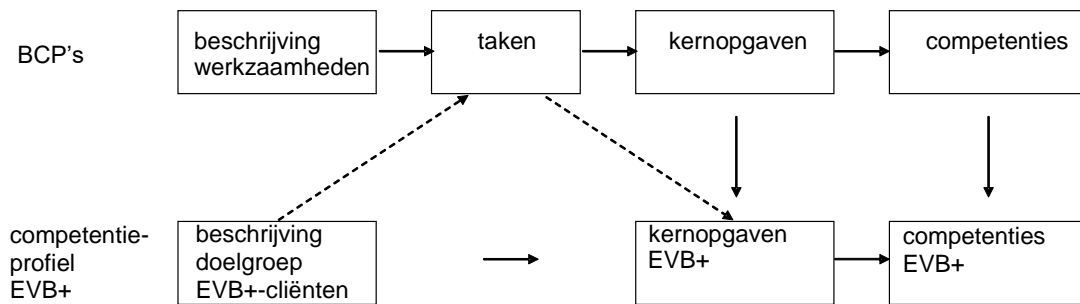
- b. De beschrijving van de doelgroep EVB+-cliënten, de kernopgaven en de competenties zijn in samenhang met elkaar beschreven en zijn tevens afgestemd op de kernopgaven en competenties uit de BCP's.

De kernopgaven en competenties in het competentieprofiel EVB+ worden enerzijds afgeleid uit de beroepscompetentieprofielen, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke kernopgaven en competenties uit de BCP's zijn 'onverkort' van toepassing voor het werken met de doelgroep EVB+-cliënten, welke dienen aangepast of toegespitst te worden, en zijn er voor het begeleiden van deze doelgroep kernopgaven of competenties aan de orde die in de BCP's niet zijn beschreven?

Anderzijds vloeien de kernopgaven en competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep EVB+-cliënten. In deze beschrijving worden kenmerken van deze cliëntdoelgroep geschetst, en vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van EVB+-cliënten: wat maakt het werk anders, met welke kritische situaties of dilemma's wordt deze begeleider geconfronteerd en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan? Op basis hiervan is, als een soort 'check' op het afleiden van de kernopgaven en competenties uit de BCP's, nagegaan of de essentie van het werken met de doelgroep EVB+-cliënten voldoende tot uitdrukking komt in de kernopgaven en competenties.

Schematisch kan het bovenstaande als volgt worden weergegeven:

Figuur 1: Relatie tussen het competentieprofiel EVB+ en de beroepscompetentieprofielen voor niveau ABC en niveau D

Afbakening van het competentieprofiel

Het competentieprofiel EVB+ heeft, zoals de volledige naam aangeeft, betrekking op beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die zorg en ondersteuning bieden aan mensen met een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag. Cliënten met een *lichte* verstandelijke beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag behoren niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Voor deze cliëntdoelgroep is een afzonderlijk competentieprofiel LVB+ ontwikkeld.

Evenals in de beroepscompetentieprofielen, behoren medewerkers in de paramedische zorg niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel EVB+. Hetzelfde geldt voor staffunctionarissen en leidinggevendenden.

2 Beschrijving van de doelgroep

In dit hoofdstuk worden in paragraaf 2.1 eerst enkele kenmerken geschetst van EVB+-cliënten. Daarna wordt in paragraaf 2.2 aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van cliënten uit deze doelgroep: wat maakt het werk anders, met welke kritische situaties of dilemma's wordt de begeleider geconfronteerd en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?

2.1 Typering van EVB+-cliënten

Bij EVB+-cliënten is sprake van een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking in combinatie met moeilijk verstaanbaar gedrag. Juist deze combinatie onderscheidt de cliëntdoelgroep van andere, zoals (SG)LVG- (of LVB+-) en EMB-cliënten.

Bij het lezen van onderstaande kenmerken moet men bedenken dat deze combinatie van een ernstig verstandelijke beperking en probleemgedrag bij elke EVB+-cliënt verschillend kan uitpakken, en dat daarnaast veelal ook andere problematiek (bijvoorbeeld fysiek, psychiatrisch) een rol speelt. Er is dus in dit opzicht geen sprake van een homogene cliëntdoelgroep; bovendien kunnen de mogelijkheden en problemen bij EVB+-cliënten van tijd tot tijd sterk wisselen.

Verstandelijke beperking

Bij de doelgroep van dit competentieprofiel EVB+ is sprake van een matige of (zeer) ernstige verstandelijke beperking. Deze verstandelijke beperking bepaalt voor een groot deel hun ondersteuningsbehoefte. Cliënten met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking zijn in sterke mate afhankelijk van anderen, wat betreft dagelijkse handelingen, verzorging en deelname aan de maatschappij. Om autonomie te ervaren, hebben zij relaties nodig met begeleiders en anderen in hun omgeving. Door de verstandelijke beperking en eventuele bijkomende problematiek zijn de mogelijkheden voor verbale communicatie beperkt, en de gebaren, mimiek en andere vormen van lichaamstaal zijn voor anderen vaak moeilijk te interpreteren.

Bijkomende problematiek

Naast de verstandelijke beperking is bij EVB+-cliënten veelal ook sprake van andere beperkingen, stoornissen (bijvoorbeeld autisme) en/of problemen op het gebied van de lichamelijke en psychische gezondheid. Zo lopen mensen met een (ernstige) verstandelijke beperking een verhoogd risico op bijvoorbeeld epilepsie, reflux, slaapstoornissen en obstipatie. Ook problemen met de sensorische integratie komen veel voor, wat onder meer kan leiden tot overgevoeligheid voor bijvoorbeeld bepaalde geluiden. Daarnaast kan sprake zijn van psychisch leed. Zowel somatische aandoeningen als psychiatrische problematiek kunnen een rol spelen bij probleemgedrag van de cliënt.

Het verlenen van medische hulp – bijvoorbeeld behandeling in een ziekenhuis of door een tandarts - maar ook de dagelijkse persoonlijke verzorging kan bij mensen met een ernstige verstandelijke beperking erg gecompliceerd zijn.

Disharmonisch profiel

Bij veel EVB+-cliënten is sprake van een *disharmonisch profiel*, dat wil zeggen zij niet op alle ontwikkelingsdomeinen even ver zijn ontwikkeld. Zo komt het bij cliënten met een (*zeer*) *ernstig verstandelijke beperking* bijvoorbeeld vaak voor dat de cliënt in staat is om bepaalde handelingen uit te voeren, zonder echt begrip van deze handelingen. Cliënten met een *matig verstandelijke beperking* zijn vaak verbaal sterk, maar ook bij hen blijft het begrip daar bij achter. Ook komt het vaak voor dat zij emotioneel minder ontwikkeld zijn dan verstandelijk. Dit alles maakt dat EVB+-cliënten soms meer ‘kunnen’ dan ‘aankunnen’, wat het risico van overschatting en overvraging met zich mee brengt.

Moeilijk verstaanbaar gedrag

Bij de EVB+-cliënt is sprake van gedragsproblemen die zich op verschillende manieren kunnen uiten, zoals dwangmatige handelingen, agressie naar de ander, destructief gedrag en zelfverwonding. De oorzaak van het gedrag kan heel divers zijn. Bij EVB+-cliënten is vaak sprake van stress en een onvermogen om deze stress te hanteren. De stress kan bijvoorbeeld gerelateerd zijn aan angst, boosheid, machteloosheid, frustratie, de ervaring geen grip of invloed op het leven te hebben.

Voor cliënten met een (*zeer*) ernstige verstandelijke beperking is het moeilijk om hun behoeften aan de buitenwereld duidelijk te maken. Er is sprake van *moeilijk verstaanbaar gedrag*: voor anderen is het moeilijk om de betekenis of boodschap die achter het gedrag ten grondslag ligt, te achterhalen.

Het gedrag van de cliënt kan worden beschouwd als een *sociaal verschijnsel*: het gedrag is niet een persoonskenmerk als zodanig, maar het gevolg van een (voortdurend veranderende) interactie tussen de cliënt en zijn sociale en fysieke omgeving.

Complexe levensgeschiedenis

Veel EVB+-cliënten hebben een complexe levensgeschiedenis. [Door de problematiek van het kind, in combinatie met de problematische interactie tussen ouders en kind, komt onveilige hechting in het gezin \(bijvoorbeeld als gevolg van verwaarlozing, mishandeling of misbruik, instabiele gezinsomstandigheden\) veel voor.](#) Veel EVB+-cliënten zijn meerdere malen van omgeving veranderd. Binnen de gehandicaptenzorg gaat het dan bijvoorbeeld om een verandering van instelling, locatie en/of team. Dat kan het gevolg zijn van handelingsverlegenheid bij de begeleiders en het team; het is ook mogelijk dat een rigoureuze verandering van omgeving voor de cliënt nodig wordt geacht omdat hij vastloopt in de eigen patronen.

2.2 Het ondersteunen van EVB+-cliënten

De combinatie van onderstaande aspecten maakt dat het ondersteunen van EVB+-cliënten zich onderscheidt van het werken met andere cliëntdoelgroepen in de gehandicaptenzorg.

1 Bieden van emotionele veiligheid

De sociale redzaamheid van EVB+-cliënten is beperkt. Op allerlei terreinen zijn zij in sterke mate afhankelijk van relaties met anderen. Voor veel EVB+-cliënten is het echter niet gemakkelijk om zich te hechten, onder meer vanwege de beperking en vanwege omstandigheden en gebeurtenissen in het verleden (overbelaste ouders, verkeerd begrepen signalen, wisseling van omgeving etc.). Een onderontwikkelde gehechtheid kan een oorzaak zijn van gedragsproblemen.

De begeleider moet de relatie met de cliënt bewust kunnen inzetten om emotionele veiligheid voor de cliënt te realiseren. Betrouwbaarheid, voorspelbaarheid en onvoorwaardelijkheid zijn in dit verband sleutelbegrippen. Het laten ervaren dat de begeleider er voor de cliënt is, het maken van een op de cliënt afgestemd dagprogramma met ritme en structuur, het scheppen van duidelijkheid voor de cliënt (bijvoorbeeld over de activiteiten) en het stellen van grenzen dragen hier aan bij. Door samen met de cliënt activiteiten te ondernemen die succesvol zijn, kan het vertrouwen van de cliënt groeien. De begeleider is er op gericht om de communicatie van de cliënt te begrijpen, en waar mogelijk om de EVB+-cliënt te leren hoe hij signalen kan afgeven die begrepen kunnen worden.

2 Ruimte geven en sturen

De afhankelijkheid van de cliënt, diens probleemgedrag, en de handelingsverlegenheid die daarbij op kan treden bij begeleiders zorgen er voor dat gemakkelijk een houding en cultuur van beheersing ontstaat. De uitingen daarvan - structureren van activiteiten, overnemen van werkzaamheden, gerichtheid op prikkelreductie – kunnen voor de cliënt als zodanig functioneel en prettig zijn. Het risico bestaat echter dat het leven van de cliënt hierdoor steeds schraler wordt en de kwaliteit van leven achteruit gaat. Een gebrek aan eigen invloed kan bovendien het probleemgedrag in stand houden of verergeren.

Begeleiders moeten kunnen inschatten wanneer van een sturende aanpak kan worden overgestapt naar een benadering waarbij de cliënt meer kan worden 'losgelaten'. De begeleider moet structuur kunnen aanbieden aan en kunnen ordenen voor de cliënt, maar daarbij steeds de situatie goed kunnen inschatten en een programma of de benadering van de cliënt kunnen aanpassen wanneer de omstandigheden daar om vragen.

De verzorging die EVB+-cliënten nodig hebben moet er niet toe leiden dat het 'zorgen voor' vanzelfsprekend wordt en de plaats inneemt van 'zorgen dat'. Een uitdaging voor de begeleider is om in alledaagse situaties kansen te zien voor (gezamenlijke) activiteiten en deze situaties daadwerkelijk te benutten en te vertalen naar meer perspectief of eigen invloed voor de cliënt. Deze ontwikkeling zal, in het bijzonder bij cliënten met een (zeer) ernstige beperking, doorgaans verlopen in kleine stapjes en de begeleider moet daarom in dit opzicht 'klein kunnen kijken'. Ook is de ontwikkeling van de cliënt vaak moeilijk vooraf te plannen of te vatten in doelen; sensitiviteit voor het zien van geschikte momenten om met de cliënt een stapje verder te gaan komt daarom goed van pas.

Het is verleidelijk om, in situaties of periodes waarin sprake is van balans - geen probleemgedrag, het gaat de cliënt goed – er naar te streven de situatie zo veel mogelijk te houden zoals die is. Ook in die omstandigheden is het van belang dat de begeleider oog heeft voor (nieuwe) perspectieven voor de cliënt die de kwaliteit van leven kunnen vergroten. Dit vraagt om een zeker ‘gecalculeerd lef’.

3 Omgaan met disharmonisch profiel

Bij EVB+-cliënten kan sprake zijn van een disharmonisch profiel. Dit brengt het gevaar van overschatting van de cliënt met zich mee. De begeleider moet zich hiervan bewust zijn en kunnen aansluiten op het verstandelijke maar zeker ook op het emotionele niveau van de cliënt. In de ondersteuning is het van belang steeds een goede inschatting van de mogelijkheden en beperkingen van de cliënt kunnen maken. Aangezien die mogelijkheden niet vastliggen, is flexibiliteit en oog voor de actuele situatie daarbij nodig.

4 Achterhalen van de boodschap achter het gedrag

(Probleem)gedrag van EVB+-cliënten heeft een betekenis. In de afgelopen jaren is het inzicht gegroeid dat het van belang is de boodschap achter het gedrag te achterhalen. Dit is vaak niet eenvoudig, om twee redenen: ten eerste omdat de oorzaak van het probleemgedrag heel divers kan zijn – bijvoorbeeld (een combinatie van) somatische aandoeningen of fysieke ongemakken, psychiatrische problematiek, effect van medicijnen, wisselwerking met de fysieke en sociale omgeving etc. – en ten tweede omdat door de beperkte communicatiemogelijkheden van EVB+-cliënten hun signalen moeilijk te begrijpen zijn.

Om het gedrag van de cliënt zo goed mogelijk te duiden, is het op de eerste plaats nodig dat de begeleider zich bewust is van de (communicatieve) betekenis van dit gedrag, en er op gericht is om deze betekenis helder te krijgen. De begeleider moet de cliënt goed kennen, met inbegrip van diens levensgeschiedenis. Het netwerk rondom de cliënt – huidige en voormalige begeleiders, ouders etc. – is een belangrijke bron van informatie bij het in kaart brengen van de cliënt en diens levensverhaal.

Omdat de EVB+-cliënt voor een belangrijk deel non-verbaal communiceert, is het van belang dat de begeleider betekenis kan verlenen aan non-verbale communicatie en lichaamstaal. Vaak zal er onzekerheid zijn over de interpretatie van de signalen. De begeleider moet in staat en bereid zijn om de eigen interpretatie te toetsen bij collega's, gedragsdeskundigen, ouders of familie.

5 Preventie van probleemgedrag

De begeleider heeft een belangrijke voorwaardenscheppende rol bij de preventie van gedragsproblemen, zoals destructief gedrag, zelfverwonding en agressie naar andere cliënten of begeleiders. In brede zin zijn daarvoor competenties van belang die hierboven al zijn genoemd, zoals: het bieden van veiligheid, een op de cliënt afgestemd dagprogramma en het samen met de cliënt ondernemen van succesvolle activiteiten. In enge zin gaat het om het herkennen en hanteren van situaties die kunnen leiden tot problematisch gedrag. Dit vraagt om een proactieve houding gericht op de cliënt en diens omgeving, maar ook op de begeleider zelf. Naast kennis van de cliënt en diens levensgeschiedenis en van achtergronden van probleemgedrag, is het van belang dat de begeleider vroegtijdig signalen (zoals onrust bij de

cliënt) kan herkennen en hierop adequaat reageert door bijvoorbeeld extra aandacht of afleiding. Het bewust inrichten en hanteren van de ruimte kan bijdragen aan het voorkomen van probleemgedrag of de gevolgen ervan beperken.

Het gedrag van de cliënt komt voor een belangrijk deel voort uit een interactie tussen de cliënt en zijn omgeving. Begeleiders horen nadrukkelijk tot die omgeving. Zelfreflectie op het eigen handelen is voor een begeleider en voor een team noodzakelijk. Dat begint met een bewustzijn dat de begeleider zelf – de houding en het handelen, de emoties, maar het kan bijvoorbeeld ook gaan om (veranderingen in) uiterlijke verschijningsvormen zoals kleding – van invloed is op het gedrag van de cliënt. Vanuit dit bewustzijn kan de begeleider haar eigen gedrag inzetten als instrument: om de cliënt zo goed mogelijk te bereiken en een relatie op te bouwen en de cliënt te ondersteunen, en ook om probleemgedrag te voorkomen. In dat opzicht is van belang dat EVB+-cliënten heel gevoelig kunnen zijn voor nonverbale communicatie; zij pikken emoties van anderen in hun omgeving snel op. Begeleiders moeten zich dit realiseren en een zeker vermogen tot emotionele regulering hebben of ontwikkelen.

6 Hanteren van probleemgedrag

In situaties waarbij sprake is van probleemgedrag, kan van de begeleider worden verwacht dat zij het gedrag probeert te kanaliseren, in goede banen te leiden. Daarvoor moet zij kennis hebben van manieren om te de-escaleren en deze kunnen toepassen. Net als voor de preventie van probleemgedrag is het hanteren van de eigen emoties zeker ook nodig als dit probleemgedrag zich voordoet.

De begeleider moet snel kunnen schakelen en om hulp durven vragen. Wanneer de situatie daarom vraagt moet de begeleider persoonlijke veiligheidstechnieken kunnen toepassen, waarbij de cliënt onder controle wordt gehouden zonder zichzelf of anderen te schaden.

Het probleemgedrag kan, ook na afloop, een grote impact hebben op de begeleider zelf. Het is van belang dat de begeleider de eigen spanning, emoties en onzekerheid kan hanteren; enerzijds omdat de cliënt deze emoties doorgaans snel oppakt (zie verder onder 5.) en anderzijds omdat deze spanningen en emoties het welbevinden maar ook de professionele distantie van de begeleider in de weg kunnen staan. Het is daarom belangrijk dat de begeleider zich het probleemgedrag niet persoonlijk aantrekt en de eigen spanningen bespreekbaar maakt in het team.

7 Vrijheidsbeperkende middelen

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn alle maatregelen die de vrijheid van de cliënt beperken. Vrijheidsbeperking kan vele vormen aannemen, zoals: fysieke vrijheidsbeperking (afzondering, fixatie), gedragsbeïnvloedende medicatie, domotica (bijvoorbeeld sensoren), individuele afspraken (over roken, drinken, tijdsafspraken etc.) en groepsafspraken/huisregels. Vaak worden vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast om gevaar te voorkomen: gevaar voor de cliënt zelf, voor de omgeving en soms ook voor de begeleider. Omdat deze maatregelen diep kunnen ingrijpen op het leven van de cliënt (denk aan het belemmeren van de bewegingsvrijheid) zijn beleid en wetgeving er op gericht ze zo min mogelijk en in een zo licht mogelijke variant toe te passen. Ook gelden er kwaliteitscriteria voor de toepassing ervan.

Vrijheidsbeperking komt voor bij alle cliëntdoelgroepen in de gehandicaptenzorg. Van alle begeleiders mag daarom worden verwacht dat zij op de hoogte zijn van wettelijke kaders en

richtlijnen van de organisatie en daarnaar kunnen handelen, met het oog op zo groot mogelijke terughoudendheid en zorgvuldigheid bij het toepassen van vrijheidsbeperking. Bij EVB+-cliënten kunnen al snel situaties optreden waarbij het inzetten van zwaardere vormen van vrijheidsbeperking voor de hand ligt. Dat kan te maken hebben met de heftigheid en onvoorspelbaarheid van problematisch gedrag, de onduidelijkheid over de oorzaak, de beperkte communicatiemogelijkheden – de cliënt op andere gedachten brengen is moeilijk en de cliënt kan niet goed aangeven wat hij wil - en de handelingsverlegenheid en gevoelens van onzekerheid en uitzichtloosheid die dit alles bij de begeleiders met zich mee kan brengen.

Van de begeleider EVB+ wordt gevraagd om ook in deze moeilijke en complexe omstandigheden niet te snel te kiezen voor (zware) middelen en maatregelen. Aan de basis hiervan staan een goede kennis van de cliënt, een gerichtheid op de oorzaken van probleemgedrag en een bewustzijn van en openheid voor alternatieven voor vrijheidsbeperking. Van belang is daarnaast dat de begeleider zich ook in escalerende situaties niet te zeer laat leiden door emoties zoals boosheid en paniek. Naarmate de begeleider beter in staat is overzicht te behouden, is het beter mogelijk om een verantwoorde afweging te maken tussen het risico - voor de cliënt, de groep, de begeleider - en de zwaarte van de maatregel (proportionaliteit).

De inzet is dat de vrijheidsbeperking zo kort mogelijk duurt. Dat betekent dat de begeleider de cliënt en zijn omgeving goed moet monitoren en steeds opnieuw moet inschatten of een gehanteerde maatregel nog nodig is. Ook als de cliënt zelf geen signaal afgeeft dat hij gebukt gaat onder de vrijheidsbeperking, moet deze toch zo snel mogelijk worden opgeheven of afgebouwd. Dat vraagt om een actieve houding gericht op het verantwoord terugdringen van maatregelen en middelen.

Van de begeleider mag worden verwacht dat zij het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen aan de orde stelt in het (multidisciplinaire) team. Dat kan zijn om haar eigen inschatting in te brengen of te checken, maar bijvoorbeeld ook om elkaar scherp te houden in het zo veel mogelijk terugdringen van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen.

8 Samenwerken met ouders en het sociale systeem

Bij het ondersteunen van EVB+-cliënten is samenwerking met ouders en met het sociale systeem essentieel. Ouders kennen de cliënt en diens levensverhaal het beste en deze kennis is van belang voor alle aspecten van ondersteuning, zoals het opstellen en uitvoeren van een ondersteuningsplan. Het goed informeren en tijdig betrekken van ouders kan er ook toe bijdragen dat eventuele verschillen van mening tussen ouders en begeleiders worden opgelost. Denk hierbij bijvoorbeeld aan meningsverschillen die te maken hebben met het spanningsveld tussen vrijheid en veiligheid.

Begeleiders moeten EVB+-cliënten kunnen ondersteunen in het sociale verkeer en de autonomie van de cliënt waar mogelijk stimuleren. Met name bij cliënten met een matige verstandelijke beperking wordt het vermogen tot sociale interactie in de maatschappij nogal eens overschat. Daar moet de begeleider alert op zijn.

Bij veel EVB+-cliënten is sprake van somatische problematiek en dit kan met zich mee brengen dat de cliënt in aanraking komt met andere, bijvoorbeeld medische instanties. Behalve voor de cliënt zelf kan dit ook voor medewerkers van deze instanties belastend zijn en leiden tot onzekerheid en weerstand. De begeleider moet in dergelijke situaties kunnen optreden als

belangenbehartiger van de cliënt, zorgen voor goede informatievoorziening en bewaken dat de cliënt de zorg en hulp krijgt waar hij recht op heeft.

3 Kernopgaven

Kernopgaven geven de keuzes en dilemma's weer waar een beroepskracht regelmatig mee in aanraking komt, die kenmerkend zijn voor het werk, en waarbij van de beroepskracht een oplossing en een aanpak wordt verwacht.

In het beroepscompetentieprofiel niveau ABC zijn tien kernopgaven beschreven. In het BCP niveau D zijn daar twee kernopgaven aan toegevoegd (zie Bijlage 3 voor de titels van deze kernopgaven). In dit competentieprofiel EVB+ worden alleen de kernopgaven beschreven die afwijken van deze kernopgaven uit de beroepscompetentieprofielen. Het kan daarbij gaan om een aanpassing/toespitsing of om een nieuwe kernopgave. Waar dat van toepassing is, wordt tussen haakjes de 'corresponderende' kernopgave uit de BCP's vermeld.

De kernopgaven zijn, zoals in de BCP's, geformuleerd in termen van dilemma's. In de titel van de kernopgave wordt dit uitgedrukt in de term 'versus' (bijvoorbeeld betrokkenheid versus distantie). Daarmee is niet bedoeld dat de beroepskracht een keuze moet maken voor één van beide 'polen', maar dat de beroepskracht regelmatig in situaties verkeert waarbij een afweging moet worden gemaakt in het spanningsveld tussen beide.

1 Betrokkenheid versus distantie (vgl. kernopgave 4 uit *Beroepscompetentieprofiel ABC*)

EVB+-cliënten zijn in sterke mate afhankelijk van anderen. De mate van autonomie is afhankelijk van de aard van de relatie tussen de cliënt en de begeleider. Het aangaan van deze relatie vraagt van de begeleider openheid en respect, betrokkenheid en emotionele nabijheid. De gedragsproblematiek en het gegeven dat veel cliënten zich relationeel moeilijk hechten, kunnen dit bemoeilijken.

Ook het in acht nemen van professionele distantie kan voor de begeleider lastig zijn; het gedrag van de cliënt – zeker als de oorzaak en betekenis niet duidelijk zijn – kan leiden tot sterke gevoelens van bijvoorbeeld onmacht, frustratie, medelijden of onveiligheid. Van groot belang is dat de begeleider reflecteert op de eigen rol en houding en dit bespreekbaar maakt. De begeleider moet zich er daarnaast van bewust zijn dat haar eigen houding, handelen en emoties van invloed zijn op het gedrag van de cliënt, en dat eventuele agressie van de cliënt niet op haar persoonlijk zijn gericht. De begeleider moet beschikken over een sterk vermogen tot emotionele regulering.

2 Sturen versus eigen invloed laten ervaren (vgl. kernopgave 3 uit het *Beroepscompetentieprofiel ABC*)

Voorspelbaarheid, ritme en structuur zijn belangrijk voor EVB+-cliënten. Het biedt veiligheid, waardoor de cliënt zich prettig voelt en mogelijk ruimte ontstaat voor ontwikkeling. Zeker wanneer sprake is van moeilijk verstaanbaar gedrag, kan het structureren van activiteiten al snel gepaard gaan met een sterk sturende begeleidingsstijl. Het risico bestaat dan dat de cliënt weinig ruimte wordt geboden om eigen invloed te ervaren. Dit kan het welbevinden van de cliënt schaden en het probleemgedrag in stand houden of verergeren.

De begeleider moet haar begeleidingsstijl – meer sturend, coachend, volgend - kunnen aanpassen aan de cliënt en zich er van bewust zijn dat de draagkracht en de stemming van de cliënt van moment tot moment kunnen wisselen. De begeleider moet kunnen schakelen van begeleidingsstijl wanneer de situatie daar om vraagt. Het is van belang dat de begeleider er op gericht is om alledaagse situaties te benutten om het perspectief en de kwaliteit van leven van de cliënt te vergroten.

3 Vrijheid versus veiligheid (vgl. kernopgave 8 uit het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Vrijheidsbeperkende maatregelen worden doorgaans genomen om te voorkomen dat het gedrag van de cliënt gevaar oplevert voor hemzelf, zijn omgeving of de begeleiders. Probleemgedrag bij EVB+-cliënten is voor begeleiders vaak complex: het gedrag kan heftig en onvoorspelbaar zijn, de oorzaak onduidelijk, en de mogelijkheden voor communicatie beperkt. In deze situaties is de kans relatief groot dat fysieke vormen van vrijheidsbeperking worden toegepast, zoals afzondering of fixatie. Dit zijn maatregelen die diep ingrijpen in het leven van de cliënt. Begeleiders staan voor de opgave om op een verantwoorde manier het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen zo veel mogelijk terug te dringen - zo min mogelijk, zo licht mogelijk en zo kort mogelijk - rekening houdend met de wettelijke kaders en richtlijnen van de organisatie. Hiervoor is het nodig dat de begeleider zich verdiept in de cliënt en diens levensverhaal en zich bewust is van en open staat voor alternatieven voor vrijheidsbeperking. Bij het inschatten van wat aanvaardbare risico's zijn, consulteert de begeleider collega's en deskundigen en stemt zij af met ouders/cliëntvertegenwoordigers.

4 Competenties

Voortvloeiend uit de beschrijving van de doelgroep EVB+-cliënten (hoofdstuk 2) en de kernopgaven voor de begeleider van EVB+-cliënten (hoofdstuk 3) worden in dit hoofdstuk de competenties beschreven die specifiek zijn voor het ondersteunen van deze doelgroep.

Die competenties moeten worden beschouwd als een verbijzondering van de beroepscompetentieprofielen. In deze profielen is geformuleerd welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht bijlage 4 van dit rapport). In dit competentieprofiel EVB+ worden alleen de competenties beschreven die ‘extra’ of ‘anders’ zijn. Het is als zodanig dus niet een volledig competentieprofiel, maar een toespitsing gericht op het werken met EVB+-cliënten.

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de gehanteerde niveau-indeling en de verhouding tussen kennis en competenties.

Niveaus van beroepsuitoefening

Net zoals in de beroepscompetentieprofielen gaan de competenties vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer van de niveaus (A, B, C en/of D) zoals die in de profielen worden onderscheiden. In bijlage 5 van dit competentieprofiel EVB+ worden de niveaus en de procedure voor het ‘scoren’ van de processtappen naar niveau kort toegelicht. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een *ervaren* beroepsbeoefenaar worden beschreven.

Dit competentieprofiel EVB+ bevat, op een enkele uitzondering na, geen afzonderlijke competenties of procesbeschrijvingen voor niveau D. De werkgroep EVB+ is van mening dat op dit niveau de onderscheidende competenties afdoende zijn beschreven in het beroepscompetentieprofiel niveau D.

De niveaus A, B, C en D zijn te beschouwen als een overall beeld van de niveaus die in het primair proces in de gehandicaptenzorg kunnen worden onderscheiden. Deze indeling zal lang niet altijd één op één corresponderen met de functieniveaus die in afzonderlijke instellingen voor gehandicaptenzorg worden onderscheiden.

Ook is de niveau-indeling A-B-C-D niet één op één vergelijkbaar met de niveau-indeling (1 t/m 5) van de kwalificatiestructuur en van de beroepsopleidingen. Dit betekent dat voor het gebruik van dit competentieprofiel - bijvoorbeeld als basis voor het ontwikkelen van opleidingen – een vertaling van de niveaus A, B, C en D naar de eigen situatie nodig is.

Kennis en competenties

Een aantal kennisaspecten kan als *voorwaardelijk* worden beschouwd voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van EVB+-cliënten. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is er voor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze ‘voorwaardelijke kennis’ is als volgt geformuleerd:

De begeleider EVB+ moet beschikken over basiskennis van:

- de werking van het brein;
- verstandelijke beperkingen (matig, ernstig, **zeer ernstig**);
- **andere veel voorkomende beperkingen, stoornissen (waaronder autisme) en gezondheidsproblemen (epilepsie, reflux, slaapproblemen, psychiatrische problematiek etc.);**
- **sociale en emotionele ontwikkeling;**
- disbalans tussen de cognitieve en de sociaal-emotionele ontwikkeling (disharmonisch profiel);
- de interactie tussen verstandelijke en andere beperkingen, stoornissen en gezondheidsproblemen;
- veel gebruikte medicijnen en hun (bij)werking;
- moeilijk verstaanbaar gedrag bij EVB+-cliënten, inclusief mogelijke oorzaken en achtergronden;
- hechting en hechtingsproblematiek;
- fysieke vormen van stress en vormen van agressie;
- de invloed van (veranderingen in) de fysieke en sociale omgeving – inclusief de begeleider – op het welbevinden en op (probleem)gedrag van de cliënt;
- (belemmeringen in de) mogelijkheden tot communicatie en contact;
- relevante wettelijke kaders en richtlijnen van de organisatie, onder meer wat betreft vrijheidsbeperkende maatregelen.

Competentiegebied A: Vraaggericht werken: Vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

1 De begeleider EVB+ is in staat via verdieping en analyse de behoefte en mogelijkheden van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de behoeften en mogelijkheden van de cliënt (vgl. competentie A1 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• is in staat om kennis over de doelgroep te benutten om de situatie en het gedrag van de cliënt te begrijpen		X	X	X
• kan signalen van de cliënt interpreteren om de behoeften en de mogelijkheden van de cliënt te achterhalen		X	X	X
• staat continu open voor de kenbaar gemaakte wensen en behoeften van de cliënt	X	X	X	X
• kan multidisciplinair werken om de hulpvraag van de cliënt helder te krijgen			X	X
• kan informatie verzamelen en kan eigen ervaringen en die van het sociale netwerk benutten om het levensverhaal en het actuele persoonsbeeld van de cliënt op- en bij te stellen			X	X
• kan betekenis geven aan het gedrag van de cliënt op basis van zijn levensverhaal en het actuele persoonsbeeld		X	X	X

- 2 De begeleider EVB+ is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de EVB+-cliënt te observeren en veranderingen te signaleren en de dagelijkse begeleiding hierop aan te passen, waardoor zij het begeleidingsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte en de situatie van de cliënt (vgl. competentie A2 uit BCP niveau ABC)**

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• is in staat om specifieke kennis over de cliënt te benutten om de situatie en het gedrag te begrijpen en de ondersteuning daar op af te stemmen		X	X	X
• herkent en is alert op kleine signalen, verbaal en non-verbaal gedrag zoals lichaamstaal, gebaren, geluiden, bewegingen	X	X	X	X
• herkent de invloed van gezondheidsproblemen, veranderingen in de fysieke of sociale omgeving e.d. op het functioneren van de cliënt en stemt hier de ondersteuning op af		X	X	X
• herkent de (bij)werking van medicijnen		X	X	X
• herkent en signaleert kleine veranderingen en plaatst deze binnen het totaalbeeld van lichamelijke, communicatieve en ontwikkelings- of functioneringsmogelijkheden van de cliënt		X	X	X
• toetst de analyses en interpretaties bij anderen (collega's, arts, gedragskundige, het sociale netwerk etc.)		X	X	X
• is in staat om op basis van de specifieke kennis over de cliënt een individueel ondersteuningsplan op- en bij te stellen			X	X

Competentiegebied B: Communiceren/contact

3 De begeleider EVB+ is bereid en in staat om een relatie op te bouwen met de EVB+-cliënt, zodat de cliënt invloed kan uitoefenen op zijn leven en op de omgeving (vgl. competentie B1 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
	A	B	C	D
De begeleider EVB+:				
• is bereid en in staat om zich in te leven in de cliënt en om te gaan met de afhankelijkheid van de cliënt.	X	X	X	X
• is zich bewust van de impact van de eigen emoties, houding en gedrag op de cliënt	X	X	X	X
• is in staat non-verbaal gedrag te begrijpen als communicatie-uiting van de cliënt		X	X	X
• is bereid en in staat (door 'klein' te kijken) een relatie met de cliënt aan te gaan op basis van respect, openheid en echte aandacht	X	X	X	X
• kan informatie vertalen in een vorm die herkenbaar is voor de cliënt		X	X	X
• heeft oog voor de mogelijkheden van de cliënt en is er op gericht de cliënt de eigen mogelijkheden en invloed op de omgeving te laten ervaren		X	X	X
• is alert op verschillen tussen taalproductie en taalbegrip en kan daarbij aansluiten		X	X	X
• kan de gedragsuitingen van de cliënt opmerken, (her)kennen en het eigen handelen (zowel inhoud, tempo en wijze waarop) afstemmen op de veronderstelde vraag (afgelezen uit het gedrag) van de cliënt		X	X	X

4 De begeleider EVB+ is in staat een netwerk op te bouwen en/of te onderhouden voor en met de cliënt en is intermediair bij contacten met de cliënt (vgl. competentie B2 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
	A	B	C	D
De begeleider EVB+:				
• is zich bewust van het belang van het sociale netwerk voor de cliënt		X	X	X
• bevordert de contacten tussen de cliënt en het sociale netwerk	X	X	X	X
• stimuleert de autonomie van de cliënt in het sociale verkeer		X	X	X
• is alert op risicofactoren in het sociale verkeer		X	X	X
• is alert op onder- en overvraging in het sociale verkeer		X	X	X
• legt voor en met de cliënt externe contacten en is in staat om belangenbehartiger te zijn voor de cliënt		X	X	X
• is in staat om met het sociale netwerk samen te werken, met het oog op het benutten van ervaringskennis en het vergroten van de acceptatie			X	X

5 De begeleider EVB+ is in staat om diverse methoden, technieken en vormen van communicatie in te zetten in het contact met de cliënt. (vgl. competentie B3 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• heeft kennis van communicatiemethoden en -technieken voor cliënten met een matige tot zeer ernstige verstandelijke beperking		X	X	X
• stemt indien nodig multidisciplinair af over de in te zetten communicatiemethoden en technieken			X	X
• kan gebruik maken van communicatiemethoden en -technieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de individuele cliënt	X	X	X	X
• stemt de toegepaste communicatie(techniek) voortdurend af op de situatie van het moment	X	X	X	X
• is interactief ingesteld en is continu alert op nieuwe / mogelijke vormen van interactie		X	X	X

Competentiegebied D: Omgaan met grenzen

6 De begeleider EVB+ is in staat om voorwaarden te scheppen waardoor probleemgedrag bij de cliënt zo veel mogelijk wordt voorkomen (nieuw in vergelijking met het BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• heeft interesse in de cliënt en is in staat om positieve kenmerken van de cliënt te zien en voorop te stellen	X	X	X	X
• kan, o.a. op basis van het individuele dagprogramma, de dagstructuur in de tijd aanwenden om potentiële spanningsbronnen voor te zijn		X	X	X
• is gericht op het achterhalen van de oorzaken van probleemgedrag en van de boodschap achter het probleemgedrag		X	X	X
• verdiept zich in de achtergronden van probleemgedrag bij de cliënt en weet welke situaties voor de cliënt een verhoogd risico vormen		X	X	X
• kan samenwerken met collega's met het oog op het voorkomen van probleemgedrag bij de cliënt	X	X	X	X
• kan samenwerken met deskundigen met het oog op het voorkomen van probleemgedrag bij de cliënt		X	X	X
• is alert op signalen voor mogelijk probleemgedrag bij de cliënt – zoals onrust en oplopende spanningen - en kan hier adequaat op anticiperen om het probleemgedrag te voorkomen		X	X	X
• is zich bewust van de eigen rol (houding, handelingen, emoties) bij het ontstaan en het verloop van probleemgedrag bij de cliënt	X	X	X	X
• kan cliënten gedragsalternatieven aanleren		X	X	X
• kan de ruimte inrichten en de verdeling van personen in de ruimte benutten om potentiële spanning te voorkomen		X	X	X
• is in staat een adequaat signaleringsplan op te stellen			X	X

7 De begeleider EVB+ is in staat om op heldere en respectvolle wijze op te treden bij probleemgedrag, zodat de cliënt en zijn omgeving geen gevaar lopen (vgl. competentie D5 uit het BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
	A	B	C	D
De begeleider EVB+:				
• kan de eigen emoties hanteren en overzicht houden bij spanningen en escalaties		X	X	X
• kent de voor de cliënt specifieke manieren om te de-escaleren en kan deze toepassen		X	X	X
• kan veiligheidstechnieken toepassen, zodanig dat de cliënt en anderen inclusief zichzelf niet worden geschaad		X	X	X
• kan onder alle omstandigheden gericht zijn op het in stand houden van de relatie met de cliënt		X	X	X
• kan probleemgedrag van de cliënt relateren aan diens beperkingen en aan de omstandigheden, en trekt zich dit niet persoonlijk aan	X	X	X	X
• bespreekt de eigen emoties, spanningen en dilemma's met collega's en evt. deskundigen	X	X	X	X
• kan ethisch reflecteren op eigen handelen in stresssituaties		X	X	X
• kan ervaringen met probleemgedrag (omstandigheden, verloop, oplossingen) benutten bij de ondersteuning van de cliënt en bij het voorkomen van herhaling		X	X	X

8 De begeleider EVB+ is in staat om op een verantwoorde wijze het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen zo veel mogelijk te beperken en af te bouwen, zodat de cliënt niet onnodig in zijn vrijheid wordt belemmerd en de risico's aanvaardbaar zijn (vgl. competentie D6 uit het BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• is zich bewust van de gevolgen van vormen van vrijheidsbeperking voor de cliënt	X	X	X	X
• kent en staat open voor alternatieven voor vrijheidsbeperkende middelen		X	X	X
• is er op gericht vrijheidsbeperking voor de cliënt zo veel mogelijk te beperken (zo min mogelijk, zo licht mogelijk en zo kort mogelijk)		X	X	X
• past vrijheidsbeperkende middelen toe op basis van gemaakte afspraken		X	X	X
• is gericht op afbouw van vrijheidsbeperkende middelen			X	X
• kan het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het methodisch proces inpassen			X	X
• betreft de cliënt en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger bij (afspraken over) vrijheidsbeperking			X	X
• toetst het eigen handelen in verband met vrijheidsbeperkende middelen bij collega's en evt. bij deskundigen		X	X	X
• agendeert het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen in het multidisciplinair overleg en andere relevante overlegvormen			X	X
• kan wettelijke regelgeving en richtlijnen m.b.t. vrijheidsbeperking vertalen naar concreet handelen en overdragen aan collega's				X

Competentiegebied E: Ondersteunen van de cliënt en competentiegebied F: ontwikkelingsgericht ondersteunen

9 De begeleider EVB+ is in staat de cliënt zo te activeren en te stimuleren dat deze de mogelijkheden heeft om zich optimaal te ontwikkelen en zo veel mogelijk zeggenschap over zijn leven heeft (vgl. competentie F1 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• heeft kennis van activerings-, stimulerings- en ontwikkelingsmogelijkheden bij cliënten met een matige tot (zeer) ernstige verstandelijke beperking		X	X	X
• kan bij het ondersteunen van de cliënt aansluiten op diens cognitieve én sociaal-emotionele niveau		X	X	X
• kan gebruik maken van activerings- en stimuleringsstechnieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen, tempo en alertheid van de cliënt	X	X	X	X
• kan de juiste keuze maken uit de beschikbare methoden en technieken voor activering en stimulering en kan deze inzetten, rekening houdend met de situatie van het moment		X	X	X
• lokt de cliënt uit om zelf initiatief te nemen	X	X	X	X
• biedt herhaling en oefening en is hierin geduldig en vasthoudend		X	X	X

10 De begeleider EVB+ is in staat de cliënt te ondersteunen op verschillende leefgebieden, zoals wonen, dagactiviteiten, school en vrijetijdsbesteding (vgl. competentie E3 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• kan kennis over de cliënt overdragen aan derden binnen de verschillende leefgebieden		X	X	X
• kan beschrijven welke ondersteuning (bejegening, activiteit, methodiek etc.) bij de cliënt goed of minder goed werkt, en kan dit overbrengen aan collega's en het sociale netwerk			X	X
• is in staat om, ook wanneer sprake is van tijdsdruk, bij de dagelijkse handelingen aan te sluiten bij het tempo van de cliënt	X	X	X	X
• kan de ondersteuning bij eten en drinken aanpassen aan de mogelijkheden van cliënt en tijdig signaleren bij problemen		X	X	X
• zorgt er voor dat elke handeling te volgen is voor de cliënt	X	X	X	X
• kan de cliënt ondersteunen bij diverse gemoedstoestanden en bij praktische, sociale, ethische en levensbeschouwelijke zaken		X	X	X
• kan de cliënt ondersteunen bij ziekte en bij ingrijpende gebeurtenissen		X	X	X

11 De begeleider EVB+ is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft (vgl. competentie E2 uit BCP niveau ABC)

<i>Proces</i>	<i>Niveau</i>			
De begeleider EVB+:	A	B	C	D
• is zich bewust van de invloed van (veranderingen in) de fysieke of sociale omgeving op de gemoedstoestand en het gedrag van de cliënt		X	X	X
• is in staat om de inrichting van de ruimte en het gebruik van hulpmiddelen en materialen af te stemmen op de individuele cliënt en de situatie van het moment		X	X	X

Bijlage 1: Samenstelling van de werkgroep EVB+

<i>Naam</i>	<i>Instelling</i>
Evelyn Beune	Siza
Esther Goseling	Amarant Groep
Bram Hordijk	Reinaerde
Renate Jacobs	Siza
Simone Jonker	Cordaan
Ingrid Koomen	Cordaan
Barbara Lammertink	De Twentse Zorgzentra
Angelique Onderwater	Reinaerde
Hannie Schuurin	SOVAK
Olga Sprong	Humanitas DMH
Aafje Stevens	Dichterbij
Sjanet van Tol	Iperse de Bruggen
Debby Vermeulen	Siza
Herman Visser	Dichterbij
Daan de Waal	's Heeren Loo
Maartje van der Rijt	VGN
Paul den Boer	KBA

Bijlage 2: Geraadpleegde bronnen

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005), Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg, Utrecht: NIZW.

Heijkoop, J. (1995). Vastgelopen. Anders kijken naar begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking met ernstige gedragsproblemen, Baarn: H. Nelissen.

Konst, D. en M. Schuurmans (2006), Teams in balans. Praktische handleiding voor het functioneren van teams die zijn betrokken bij de zorg voor SGEVG-cliënten, Utrecht: CCE.

Schuurman, M. (red.) (2009), Bergen verzetten. Uitzicht op een beter bestaan van mensen met moeilijk verstaanbaar gedrag, Utrecht: CCE en Sherpa.

Bijlage 3 Kerntaken en kernopgaven uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D

I Kerntaken

- Kerntaken uit het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP niveau ABC):

Cliëntgebonden taken

- 1 Inventariseren van de woon- en leefsituatie en verhelderen van de vraag van de cliënt
- 2 Opstellen van een begeleidingsplan voor en/of met de cliënt
- 3 Ondersteunen en stimuleren van de cliënt bij het realiseren van de doelstellingen uit het begeleidingsplan en zo nodig taken overnemen. Het gaat om de volgende leefgebieden:
  - a persoonlijke verzorging en het uitvoeren van verpleegtechnische handelingen
  - b wonen en huishouden
  - c werk, scholing en zinvolle dagbesteding
  - d sociale omgeving en contacten leggen en onderhouden
  - e (dag)activiteiten
- 4 Evalueren en bijstellen van het begeleidingsplan
- 5 Ondersteunen en stimuleren van de cliënt bij het voeren van de regie over zijn leven en zo nodig het systeem van de cliënt activeren en ondersteunen bij het voeren van de regie, dan wel de regie overnemen

Overige taken

- 6 Samenwerken intern en extern
  - 7 Meedenken en meewerken aan verbetering van het hulpverleningsaanbod aan de cliënt
  - 8 Bijdragen aan de organisatie en het beheer van de werkeenheid of organisatie-eenheid
  - 9 Bijhouden van de eigen deskundigheid en ontwikkeling in het vakgebied
- Kerntaken uit het Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (BCP niveau D):
    - 10 Coördineert en bewaakt in complexe situaties de uitvoering van ondersteuningsplannen en stelt die plannen zonnodig bij
    - 11 Werkt aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het zorgproces en bewaakt de randvoorwaarden daarvoor

II Kernopgaven

- Kernopgaven uit het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP niveau ABC):
  - 1 Omgaan met (verschillende) normen en waarden van de cliënt, het cliëntsysteem, de organisatie en de eigen, professionele zienswijze, normen en waarden
  - 2 Vasthouden aan afspraken in het begeleidingsplan versus flexibel omgaan met de veranderende cliëntvraag
  - 3 Begeleiden versus overnemen van taken en verantwoordelijkheden
  - 4 Betrokkenheid versus distantie
  - 5 Werkzaamheden zelf uitvoeren versus inschalen van anderen
  - 6 Individueel belang versus groepsbelang
  - 7 Belangen van de cliënt en de betrokkenen versus (financiële) mogelijkheden binnen de organisatie
  - 8 Bevorderen van de autonomie van de cliënt en/of de groep versus garanderen van de veiligheid
  - 9 Beroep op mensen die de cliënt ondersteunen versus inschakelen van professionele ondersteuning
  - 10 Vraaggericht werken versus zelf invullen bij bemoeilijkte communicatie

- Kernopgaven uit het Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (BCP niveau D):
  - 11 De wensen van cliënten versus de eisen die aan de organisatie en aan beroepskrachten worden gesteld
  - 12 Veiligheid versus de vrijheid van de cliënt

Bijlage 4 Competenties uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D

- **Competenties uit het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP niveau ABC):**

A Vraaggericht werken: Vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

A1 Door analyse de behoefte helder krijgen

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt

A2 Observeren en veranderingen signaleren om het begeleidingsplan op te stellen

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het begeleidingsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt

B Communiceren/contact

B1 Opbouwen van een vertrouwensband

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt

B2 Opbouwen van een netwerk en samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit

B3 Communiceren op afgestemde manier

De beroepskracht is in staat om diverse methoden en technieken van communicatie flexibel in te zetten en op verschillend niveau: te communiceren in de dialoog met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden de cliënt zijn behoefte weet te verduidelijken en aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt

B4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken, waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen

C Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

C1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het begeleidingsplan goed onderbouwd en consistent is

C2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn

C3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken

D Omgaan met grenzen

D1 Bepalen van grenzen en ernaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is

D2 Bepalen van grenzen van bekwaamheid

De beroepskracht is in staat de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid te kennen, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is

D3 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost

D4 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in overbetrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen

D5 Veiligheid en verantwoordelijkheid

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt

D6 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat om in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (BOPZ, BIG, ARBO, WGBO, WBP, klachtrecht, medezeggenschap, bewindvoering) toe te passen, waardoor er geen onrechtmatige handeling worden verricht

E Ondersteunen van de cliënt

E1 Rol en taken inschatten en bepalen

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen

E2 Randvoorwaarden scheppen

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft

E3 Ondersteunen van de cliënt

De beroepskracht is in staat de cliënt te ondersteunen op verschillende leefgebieden zoals huishouden, persoonlijke verzorging, realiseren van werk, mobiliteit, scholing en vrijetijdsbesteding

E4 Verpleegtechnisch handelen

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt

F Ontwikkelingsgericht begeleiden

F1 Motiveren en stimuleren bij de zelfstandigheid van de cliënt

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen

F2 Talenten ontwikkelen

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze

F3 Vasthoudend zijn

De beroepskracht is in staat het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden

G Regie en coördinatie

G1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt

G2 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt

G3 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut

H Werken als professional in een professionele organisatie

H1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken

H2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit

H3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud

▪ Competenties uit het Beroepscompetentieprofiel voor beroepskrachten met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (BCP niveau D):

I De beroepskracht op niveau D is in staat de uitvoering van het ondersteuningsplan te coördineren en bewaken, zodanig dat het ondersteuningsaanbod aansluit bij de wensen en behoeften van de cliënt.

J De beroepskracht op niveau D is in staat cliënten te ondersteunen bij het voeren van de regie over hun eigen leven en over de zorg en ondersteuning die zij ontvangen en kan die regievoering verbeteren, zodanig dat cliënten de keuzes maken die zij kunnen en willen maken.

K De beroepskracht op niveau D is in staat de condities te bewaken waaronder de zorg en ondersteuning wordt aangeboden, zodat de organisatie een optimale kwaliteit van zorg en ondersteuning kan realiseren.

Bijlage 5 Niveaus van beroepsuitoefening uit de BCP's voor niveau ABC en niveau D

- **De volgende passages over de niveaus A, B en C zijn afkomstig uit het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP niveau ABC)**

“We onderscheiden een beroepskracht op niveau A, B en C, waarbij de onderscheiden niveaus oplopen. In de huidige beroepspraktijk worden functienamen niet consequent aan niveaugroepen gekoppeld.

Globaal kan worden gezegd dat beroepskrachten op niveau A vaak anderen assisteren bij de uitvoering van het werk of uitvoering geven aan het plan van aanpak dat door een beroepskracht op een hoger niveau is vastgesteld.

Niveau B draagt naast de uitvoering ook bij aan het ontwerp van het plan van aanpak en aan de coaching van een beroepskracht op niveau A.

De beroepskracht op niveau C heeft (daarbovenop) te maken met het coördineren van de zorg-, hulp- en dienstverlening aan cliënten”.

“De competenties zijn onderverdeeld in niveaus. Per processtap is aangegeven op welk niveau deze wordt uitgevoerd. Over een aantal competenties moeten beroepskrachten van *alle niveaus* beschikken. Er zijn ook competenties die bijvoorbeeld beroepskrachten werkzaam op niveau C meer in huis moeten hebben dan beroepskrachten werkzaam op niveau A. Een voorbeeld om dit te verduidelijken: de beroepskrachten van *alle* niveaus moeten observeren en signaleren. Een beroepskracht op niveau A geeft deze signalen door aan beroepskrachten op niveau B en C, maar is zelf niet verantwoordelijk voor een gevolg te geven aan een signaal. Een beroepskracht werkzaam op niveau C daarentegen is verantwoordelijk voor het *vertalen* van deze signalen in een concreet plan van aanpak, wat een uitgebreidere competentie is. Met andere woorden: het vereiste beheersingsniveau van competenties neemt toe naarmate het niveau van de beroepskracht hoger is”.

- **De volgende passages over niveau D zijn afkomstig uit het Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (BCP niveau D)**

“Beroepskrachten op niveau D worden in de praktijk met diverse benamingen aangeduid. Voorbeelden daarvan zijn ondersteuningscoördinator, persoonlijk begeleider/coach, coördinerend (groeps)begeleider, dienstverleningscoördinator of zorgcoördinator. Deze functies komen we op diverse gebieden in de gehandicaptenzorg tegen, vooral in voorzieningen voor intramuraal verblijf, begeleid zelfstandig wonen, dagbesteding of in een gezinsvervangend tehuis. Het gaat bij het competentieprofiel D om *extra* competenties, naast die van niveau A, B en C, waarover hogere opgeleiden in het primaire proces van de gehandicaptensector moeten beschikken.”

“Zoals we bij niveauaanduiding van de beroepskracht op niveau C hebben gezien, heeft deze (bovenop de competenties van beroepskrachten op niveau A en B) te maken met het coördineren van de zorg-, hulp- en dienstverlening aan cliënten. Het typerende van een beroepskracht op niveau D is dat betreffende taken ook (of vooral) in complexe situaties waargenomen moeten worden. Illustratief is dat er bijvoorbeeld nog standaarden of handelingsvoorschriften moeten worden ontwikkeld. Tevens zijn er dikwijls meerdere disciplines bij betrokken, is er sprake van een veeleisende cliëntomgeving en moet er vaak snel en zelfstandig ingegrepen worden. Naast het beheersen van deze complexe situaties ligt het accent van de beroepsuitoefening op niveau D voornamelijk op de ontwikkeling van de kwaliteit van het zorgproces en het bewaken van de randvoorwaarden daarvoor. In dezelfde lijn als bij de niveaus A, B en C zien we dat het vereiste beheersingsniveau van competenties dus toeneemt naarmate het niveau van de beroepskracht hoger is.”